

LINNARUUMI VÕITMINE:

Estonia teatri monumendikonkurss

HEIE TREIER

On liigutav, kuidas Estonia teater püüab avalikkuse ees jäädvustada oma kollektiivset mälu – 30. detsembril 2005 kuulutati välja monumendikavandite võistlus, et tähistada saja aasta möödumist Estonia kutselise teatri asutamisest 1906. aastal. Monumendi kohaks valiti Rävalla puiestee keskel oleva haljasala Kaubamaja-poolseim serv, mis

asub kõige lähemal teatri esialgsele hoonel (praeguseks hävinud). Äärmiselt tore, et Tallinn saab vahelduseks ka positiivse sõnumiga Estonia-nimelise mälestusmärgi, tasakaalustades nähtust, mida Tõnis Vint on murelikult nimetanud „Tallinna surmakaareks“ (enamik monumente on siin pühendatud kaotusele, justkui oleks see ainus põhjus mä-

Tiiu Kirsipuu ja Üla Koppel, „Ajatelg“. I-II preemia.

lestamiseks). Tõnis Vint on avaldanud mitmeid üleskutseid katkestada see sünge „kaar“.

Ja nüüd „kuivad faktid“: 10. märtsiks 2006 laekus 12 kavandit. Žürii koosseisus Piret Lindpere, Tiina Tallinn, Mare Mikof, Eva Hirvesoo, Aavo Ermel, Ain Valdmann, Paul Himma ja Arne Mikk (sekretärid Edith Horm ja Märk Kubo) kuulutas 27. märtsil 2006 välja otsuse:

I-II preemia „Ajatelg“, autorid Tiiu Kirsipuu ja Üla Koppel;
„Eesriie“, autorid Ekke Väli, Tiit Kaljundi ja Angela Vahter.

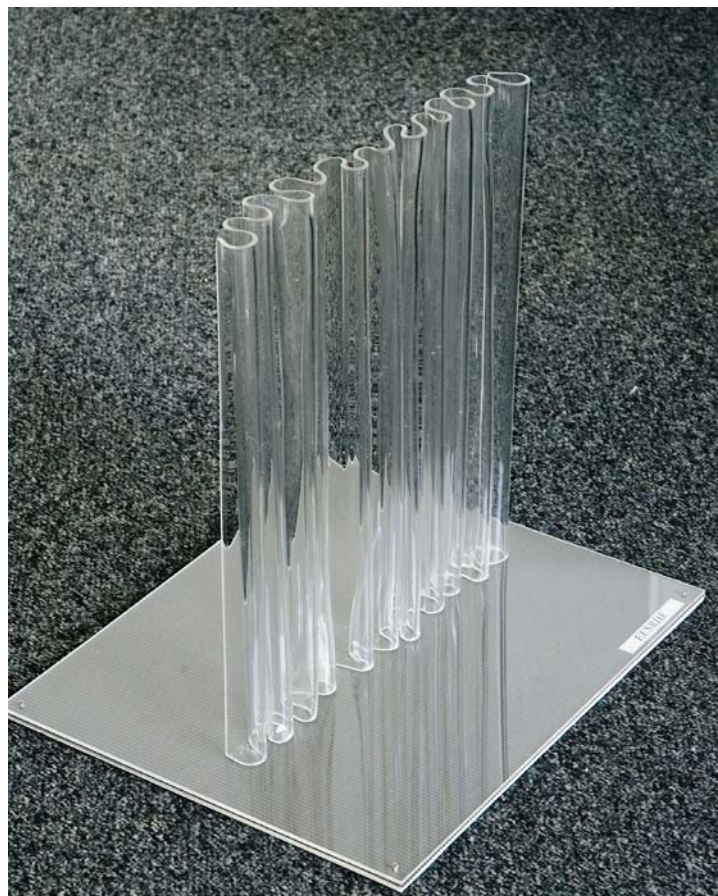
III preemia „H2SO4“, autorid Liisi Linamaa ja Lauri Vaimel.

Äramärgitud töö – „Ajalava 1906“, autor Rene Sauemägi.

Olen žürii arvamusega solidaarne.

Viimase viieteistkümne aasta jooksul on monument, see näiliselt kõige igavam ja „nähtamatum“ kunstivorm jõudnud Eesti meedias „kuumade“ diskussioonide tulipunkti. Suurim staar Tallinnas on olnud Estonia teatri taga, Pärnu maantee poolsel küljel kõrguv, Beethoveni muusikast inspireeritud, Lembit Palutederi modelleeritud 1905. aasta monument. Nõukogude ajal kutsuti mälestusmärki rahvasuus „taksopeatajaks“, 1990-ndate algul asus skulptor seda kriitika eest kirglikult kaitsma, tema tahe jäi peale – revolutsioonimonument pääseski teisdaldamisest.

Eesti meedia diskussioonide teemaks on olnud peamiselt nõukogude monumentide mahakiskumine ja olemasole-

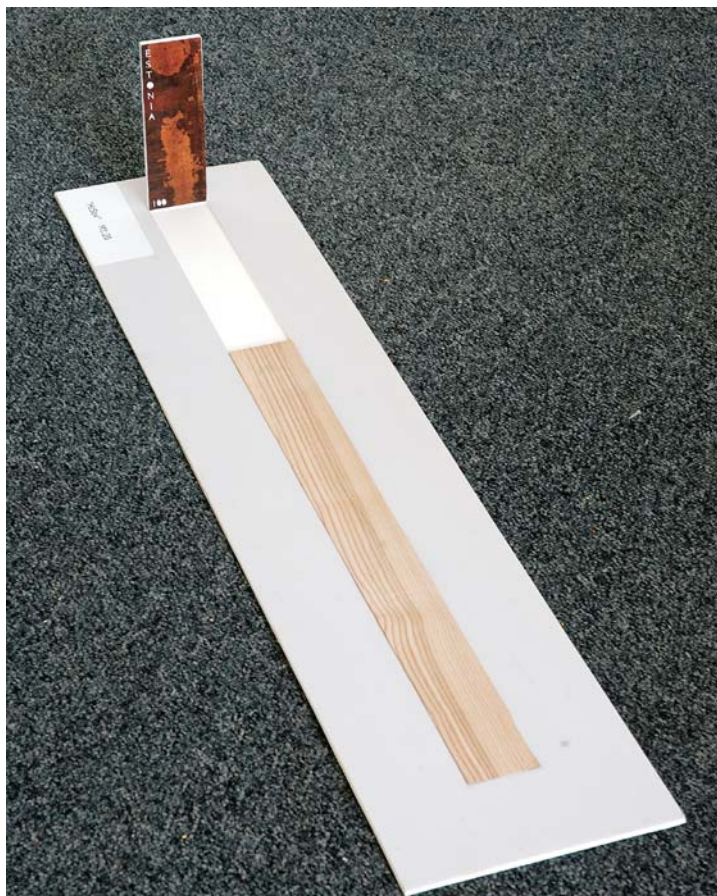

Ekke Väli,
Tiit Kaljundi ja
Angela Vahter,
„Eesriie“.
I-II preemia.

vate mälestusmärkide metalldetailide rüüstamine 1990-ndate algupoolel ning uute monumentide püstitamine alates 1990-ndate teisest poolest. Mida lähemale Tallinna kesklinnale, seda raskem on olnud saavutada konsensust uute monumentide püstitamiseks. Monument on üks väheseid kohati äärmuseni politiseeritud kunstivorme. Kui Estonia teatri tulevase mälestusmärgi loomine tõesti nii valutult kulgeb, nagu praegu ennustada võib, on tegemist pigem erandi kui reeglina – ja mitte üksnes Tallinnas, vaid ka rahvusvahelistes metropolides. Sealsete maailmaklassi kunstnike loodud monumentide valulisi sünnilugusid ja eri huvigruppide sõnalis-kaklusi on näiteks jälginud skulptor Mare Mikof.¹

Estonia teatri monumendi konkursile laekunud kavandites võis kaugelt eristada arhitektide ja skulptorite erinevat mentaliteeti. Viimati oli see eriti tuntav Tallinna Vabadussamba konkursi puhul, kus arhitektid domineerisid nii žüriis kui ka võidutöodes ja eelistasid vastavalt oma tsunfti väärtushinnangutele pigem minimalistlikke kargeid lahendusi, milles esiplaanil „külm“ esteetika, mitte aga „soe“ kohamälu ja kultuuriline kontekstuaalsus.

Arhitektide eneseteadvust väljendas seekord autor, kes esitas kavandi „**Ajalava 1906**“: „Estonia mälestusmärk ei peaks olema järjekordne kujuke linnas, vaid funktsionaalne detail, mis toimib osana linnast.“ Arhitektide silmis on täielik tabu püstitada linna uusi pronk-

Liisi Linamaa ja
Lauri Vaimel,
„H₂SO₄“.
III preemia.

sist „soolasambaid“, mis iseloomustasid XIX sajandi monumente ja millist lahendust konserveeris nõukogude kord veel kuni XX sajandi lõpuni. Võistlustöö „Ajalava 1906“ autor kujutles Estonia teatri monumendina mustast betoonist madalat lava, mida läbivad valged kiirevood. Sellist monumentlava saaks linnaruumis aktiivselt kasutada nii spontaansete kui ka etteplaneeritud ürituste läbiviimiseks, mis on tegelikult tõesti hea idee. Ent siis tekib küsimus, kuidas on „Ajalava 1906“ lahendus seotud konkreetset Estonia teatri ja selle kohaga – samasugust kavandit võiks esitada mis tahes teatri ja mis tahes linna võistlustöök. Klišeelik mõtlemine näis seisnevat selles, et taas peab must sümboliseerima meie raske mineviku taaka,

mitte tahtes meid sellest vabaks lasta, ning et monument ei tohi linnas mingil juhul esile küündida. Eesti on niigi täis „nähtamatuid monumente“, mis väikeste mõõtmetega ning sageli puulehtede vahel varjus.

Samasugust ideaali esindas ka III koha pälvinud „H2SO4“: „Monument järgib lihtsat ja selget joont, sobitudes ümbritsevasse *city*’sse. Monument ei tohiks olla kriiskavalt silmatorkav, vaid tõmbama endale sujuvalt tähelepanu.“ Antud juhul tähendab sujuva tähelepanu tõmbamine üles tõstetud plaati ja selle alla jäävat samakujulist veesilma. Suhteliselt tõsimeelne, konventsionaalne ja ebateatrilik lahendus.

Tegelikult on parim kaasaegne skulpturaalne mõtlemine ise kaugenenud

Rene Sauemägi,
„Ajalava 1906“.
Äramärgitud töö.

Harri Rospu fotod

„soolasammastest“. Huvitav, et võidutööd „Ajatelg“ põhjendab skulptor Tiiu Kirsipuu arhitektuuri kaudu: „Iga maja saab alguse vundamendist.“ Seda nii otseses kui ka ülekantud tähenduses. Vaimses mõttes rajas teatrile vundamendi 1906. aastal Paul Pinna ja materiaalses mõttes sai vundamendiks vana teatrimaja, millest koliti juba 1913. aastal (!) Armas Lindgreni ja Wivi Lõnni projekteeritud juugendhoonesse. Estonia teater on olnud rohkem kui teater – ta on rahvusliku eneseteadvuse sümbol, mida me igapäevaelus võib-olla ei teadvusta.

Tiiu Kirsipuu toob tundlikult silme ette Estonia teatri mõlemad majad. Aeglaselt pöörleval plaadil/pöördlaval keerduvad meie ette pildina kord vana põdur hoone, kord uus uhke Estonia. Sel vanal, praeguseks hävinud majal on aga rohkemgi tähendusi. 1930. aastatel teenis ta Töölisteatrit kollektiivi ning just seal lavastati väga menukalt Brechti „Kolmekrossiooper“. Praegu teame tänu kunstidetektiiv Jüri Hainile, et 1937. aastal külastas seda etendust Tallinna läbisõidul Fernand Léger, üks Picasso mõttekaaslasid kubismis ning tolle aja ilmselt nimekamaid avangardkunstnikke, kes üldse Eestisse sattunud.²

„Ajatelg“ on kavandina hea ka sellepärast, et ta arvestab konkreetse koha eripäraga, kuhu monumenti plaanitakse, – seda kavandit ei saaks esitada ühelegi teisele konkursile. „Ajateljega“ sünkroniseerub veidi ka võistlustöö „Aegade side“ – sellekski pakutakse keskse sümbolina maja treppi, ent see jääb kuidagi poolikuks ja igavaks, eriti kui võrrelda võidutöö parema läbitöötatusega.

Lisaks võidutööle „Ajatelg“ soovib Estonia teatri juhtkond monumendina teostada ka teise, lihtsama idee ja vormikeelega võidutöö „Eesriie“ (karastatud klaas, allosast valgustatud). Siin on kommentaarid liigsed. Võib-olla ehk

niipalju, et mitmete teiste väga literatuursetel teatril viitavate kavandite seas (maskid, lava, klaver) on tegemist tõepoolest elegantseima lahendusega.

Ja nagu igal sellisel võistlusel, tuli siingi keegi välja supermoodsa ja supertehnilise kurioosumiga. Saagem tuttavaks: „Folly“, skulpturaalne mollusk või meduus.

Arne Mikk kujutleb situatsioonistliku projektina veel esiisade jäljälgedele viisualiseerimist Tallinna linnaruumis – Georg Otsa jäljed, Ants Lauteri jäljed ja Paul Pinna jäljed. Kui kõik need plaanid teostuvad, on osa kesklinna linnaruumist võidetud meie enda rahvuskultuurile, mida muidu kasutaksid oma huvides ära anonüümsed rahvusvahelised korporatsioonid.

Kommentaariid:

³ Mare Mikof. Uus monument Viinis. – kunst.ee 2001, nr 3, lk 85; Mare Mikof. Sambaväli *Berlin Mitte's*. – kunst.ee 2006, nr 1, lk 45–46.

² Jüri Hain. Fernand Léger Tallinnas. – kunst.ee 2005, nr 2, lk 55–57.